

Bartosz Wyspiański

(Uniwersytet Wrocławski)

ORCID: 0000-0003-3243-2142

Prawa człowieka – wybrane głosy krytyczne

Human rights – chosen critical voices

ABSTRACT

Human rights can be described as a group of laws which are appertain to every human being regardless of race, sex, faith, politics and such like which are result of human's inherent and inalienable dignity. The term 'human rights' however is ambiguous. In literature there are several points of view how to interpret them – natural, deliberative, protest and discourse schools. Human rights can be divided into III generations (with IV which is still forming). In academic discourse there has been established two groups of critical voices towards human rights – substantial and accidental. The first one denies entire concept of human rights and the second one only challenges some generations and emphasize importance of others. Some also indicate that human rights during their evolution can form an alliance with transhumanism which can lead to dangerous outcomes.

Keywords: human rights, transhumanism, international law.

1. Wstęp

W tekście poruszę problematykę krytycznego podejścia wobec koncepcji praw człowieka. Nie aspiruję do kompleksowego omówienia wszystkich głosów, które kiedykolwiek zostały przedstawione. Postanowiłem wybrać te opinie, które w moim mniemaniu są ciekawe i godne przytoczenia, aby wybrzmiały w dyskursie o prawach człowieka. Świadom niewątpliwie w wielu kwestiach pozytywnego znaczenia tej koncepcji pragnę przywołać wybrane poglądy jej przeciwne w celu pielęgnowania pluralizmu, ożywienia debaty oraz wyciągnięcia wniosków co do dalszej jej ewolucji.

Podstawami artykułu są przede wszystkim książka P. Bały oraz A. Wielomskiego *Prawa Człowieka i ich krytyka. Przyczynek do studiów o ideologii czasów ponowoczesnych*¹, w których formułują dwie podgrupy krytyk praw człowieka - substancjalną oraz akcydentalną oraz dzieło G. Puppincka *Degeneracja praw człowieka*², w którym przedstawia ewolucję praw człowieka od roku 1948 do współczesnych prób tworzenia praw transhumanistycznych³. Korzystam także m.in. z literatury prawniczej⁴ oraz innych źródeł.

2. Prawa człowieka – wprowadzenie

Przedstawienie czytelnikowi głosów krytycznych wobec koncepcji praw człowieka wymaga uprzedniego wyjaśnienia, na czym owa koncepcja polega oraz przytoczenia przykładów jej implementacji we współczesnym prawie. Odpowiedź na pytanie, czym są prawa człowieka może okazać się niejednoznaczna, z uwagi na fakt licznych interpretacji, często wzajemnie się wykluczających⁵. Na wstępie umieścimy prawa człowieka w samym systemie prawnym. Należą one do praw podmiotowych⁶, czyli zespołu „uprawnień przysługujących podmiotowi prawa w jego relacjach z innymi podmiotami prawa.”⁷ W literaturze prawniczej⁸ podkreśla się ujęcie prawnonaturalne praw człowieka jako reguł wspólnych dla wszystkich ludzi, mających swe źródło w samym fakcie bycia człowiekiem. Są one w związku z tym niezbywalne oraz nie da się ich odebrać decyzją polityczną. Źródłem praw i wolności jednostki jest przyrodzona godność człowieka. Jest ona podkreślana zarówno w aktach prawa międzynarodowego oraz na szczeblu krajowym. W prawie międzynarodowym odwołania do godności są ujęte m.in. w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej⁹, Konwencji o prawach dziecka¹⁰ i in¹¹.

¹ P. Bała, A. Wielomski, *Prawa Człowieka i ich krytyka. Przyczynek do studiów o ideologii czasów ponowoczesnych*, Warszawa 2016.

² G. Puppinck, *Degeneracja praw człowieka*, Kraków 2021.

³ Transhumanizm - ruch społeczno-filozoficzny, zakładający wykorzystanie nauki i techniki w celu polepszenia ludzkiej kondycji, zdolności poznawczych, polepszenia zdrowia, przedłużenia życia itp. S. A. Hays, *transhumanism*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/transhumanism> (dostęp: 19.09.2022).

⁴ W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa Człowieka*, Warszawa 2019.

⁵ *Ibidem*, s. 29.

⁶ Zob. A. Bator (red.), *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*, Warszawa 2016, s. 89-90.

⁷ W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *op. cit.*, s. 24.

⁸ *Ibidem*, s. 29.

⁹ Por. Tytuł I Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz. U. UE. C. z 2007 r. Nr 303, str. 1 z późn. zm.), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=PL> (dostęp: 24.09.2022).

¹⁰ Por. preambuła do Konwencji o prawach dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 z późn. zm.), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19911200526/T/D19910526L.pdf> (dostęp: 24.09.2022).

¹¹ Zob. np. Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz. U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71) <https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Konwencja-Likwidacja-dyskryminacji-kobiet.pdf> (dostęp: 26.09.2022). Międzynarodowa Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej otwarta

Na gruncie krajowym godność przede wszystkim wyrażają ustawy zasadnicze. Przytoczmy art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹², w podobnym tonie wyrażają się m.in. Konstytucja Republiki Federalnej Niemiec¹³, a także Konstytucja Republiki Francuskiej¹⁴. Odwołania do godności świadczą o uniwersalnym pojmowaniu idei praw człowieka. Niejako w opozycji do prawnonaturalnego stoi ujęcie deliberatywne¹⁵. Cechuje je odmienne spojrzenie na uniwersalizm praw człowieka (choć nie sprzeciwia się mu). Prawa te bowiem fluktuują i, o ile niektóre z nich łatwiej jest zidentyfikować, jako związane z człowieczeństwem samym w sobie (np. zakaz tortur, zakaz niewolnictwa), o tyle inne mają krótszy rodowód oraz trudniej je wskazać (np. prawo do informacji o ochronie środowiska). Twierdzenia o uniwersalizmie praw człowieka napotyka pewne bariery, biorąc pod uwagę fakt różnego stosunku do nich w zależności od przyjętych kryteriów – np. geograficznego czy kulturowego, zwłaszcza w państwach powszechnie uważanych za niedemokratyczne. Za przykład niech posłuży Federacja Rosyjska, która co prawda odwołuje się w swojej Konstytucji do idei praw człowieka¹⁶, lecz robi to instrumentalnie, a władze nie respektują i nie gwarantują *de facto* ich przestrzegania. W prezentowanym ujęciu prawa człowieka mają moc obowiązująca dzięki światowemu konsensusowi co do ich obowiązywania. Nie istnieją zatem niezależnie od ludzkiego uznania. Mogą się zmieniać wraz z chęcią zmiany konsensusu. W literaturze¹⁷, prócz wyżej wspomnianych, przytaczane są dwie kolejne szkoły myślenia o prawach człowieka – szkoła protestu oraz ujęcie dyskursywne. Szkoła protestu skupia się przede wszystkim na redukcji niesprawiedliwości. Prawa człowieka odzwierciedlają prawa „zdobyte” przez osoby biedne oraz wykluczone. Zwolennicy tej koncepcji podkreślają konieczność ciągłej walki o nie, ponieważ nie da się całkowicie wyeliminować społecznych niesprawiedliwości. Przedstawiciele szkoły protestu wykazują nieufność wobec instytucji mających na celu obronę praw człowieka, ponieważ mogą zostać przejęte przez elity i wykorzystane do realizacji ich

do podpisu w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r. (Dz. U. z 1969 r. Nr 25, poz. 187), https://amnesty.org/pl/wp-content/uploads/2016/04/Konwencja-Likwidacja_Dyskryminacji_Rasowej.pdf (dostęp: 26.09.2022).

¹² Art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej: „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.”, <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (dostęp: 24.09.2022).

¹³ Art. 1 ust. 1 Konstytucji Republiki Federalnej Niemiec: „Godność człowieka jest nienaruszalna. Jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem wszelkich władz państwowych.”, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/niemcy.html> (dostęp: 24.09.2022).

¹⁴ „Lud francuski proklamuje uroczyste swoje przywiązanie do Praw Człowieka (...)”, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/francja.html> (dostęp: 24.09.2022).

¹⁵ W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *op. cit.*, s. 30.

¹⁶ Art. 17 ust. 1 Konstytucji Federacji Rosyjskiej stanowi „W Federacji Rosyjskiej uznaje się i gwarantuje prawa i wolności człowieka i obywatela zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami i normami prawa międzynarodowego oraz z niniejszą Konstytucją”, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/rosja-r2.html> (dostęp: 24.09.2022).

¹⁷ M. B. Dembour, *What Are Human Rights? Four Schools of Thought*, „Human Rights Quarterly” 2010, t. 32 nr 1, s. 1-20.

partykularnych interesów. Natomiast apologety szkoły dyskursywnej odrzucają samą koncepcję praw człowieka i uważają, że istnieje ona wyłącznie, dlatego iż ludzie o niej rozmawiają, w związku z czym o tej szkole mówi się również, że jest nihilistyczną szkołą praw człowieka. Niektórzy uważają, że prawa te można zastąpić innymi programami, które okazałyby się bardziej przydatne, oraz że patrzeć na nie należy jak na każde inne prawo.

Nauka o prawach człowieka wyróżnia trzy grupy, zwane generacjami praw człowieka. Pojęcie to wymyślił Karel Vašák, czesko-francuski prawnik. Koncepcja została stworzona w nawiązaniu do haseł Wielkiej Rewolucji Francuskiej – wolności, równości i braterstwa. Sam termin „generacja” może wskazywać na zastępowalność poprzednich generacji przez kolejne, tak jednak nie jest, a wszystkie generacje tworzą niepodzielną całość. Pierwsza generacja obejmuje prawa związane z wolnością jednostki oraz dotyczące udziału w życiu publicznym (tzw. prawa wolnościowe). Będą to m.in.: prawo do życia, wolności osobistej i bezpieczeństwa, wolność wyznania, sumienia, religii, myśli, wyrażania poglądów, prawo do ochrony prawnej w postępowaniu sądowym, wolność zrzeszania się, prawo do petycji, prawa wyborcze itp. Do drugiej generacji wliczane są prawa ekonomiczne (gospodarcze), socjalne i kulturalne (prawa równościowe), a więc np. prawo do pracy, prawo do ochrony własności i innych praw majątkowych, prawo do świadczeń socjalnych i ubezpieczeń, prawo do nauki, prawo do ochrony zdrowia. Trzecia generacja, jako wciąż wyodrębniająca się powoduje wiele wątpliwości. Prawa zaliczane do tej generacji nazywane są prawami solidarnościowymi i należą do niej: prawo do środowiska naturalnego, prawo do pokoju, prawo do wspólnego dziedzictwa ludzkości, prawo do rozwoju. Trzecia generacja ma wskazywać kierunki w rozwoju praw człowieka dla dobra rodzaju ludzkiego¹⁸. Pomimo jej wyodrębniania się, istnieje obecnie tendencja do krystalizowania się także czwartej generacji praw człowieka, związanej przede wszystkim z rozwojem inżynierii społecznej i technologii informacyjnej¹⁹. Nie wchodząc za bardzo w szczegóły wspomnieć wystarczy, iż tendencje dążące do wyodrębnienia kolejnej generacji można podzielić na „mocniejsze” oraz „słabsze”²⁰. Głosy „słabsze”, czyli mniej zintensyfikowane, to głosy optujące za wprowadzeniem do ochrony międzynarodowej praw związanych z ochroną tożsamości narodowej, czy ochroną praw mniejszości. Natomiast

¹⁸ J. Plis, *Wprowadzenie do problematyki koncepcji praw człowieka trzeciej generacji Karela Vasaka*, „Ius et Administratio” 2014, nr 1, s. 46.

¹⁹ W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *op. cit.*, s. 32.

²⁰ K. Stępnia, *Koncepcja jurydyzacji czwartej generacji praw człowieka w międzynarodowym systemie ochrony*, „Przegląd Sejmowy” 2019, nr 2 (151), s. 111.

„mocniejsze” głosy należą m.in. do bioetyków, którzy twierdzą, iż ochroną powinny zostać objęte istoty ludzkie już w momencie ich rozwoju prenatalnego²¹.

3. Prawa człowieka – wybrane głosy krytyczne

Poglądy krytyczne wobec praw człowieka rzadko są tematem chętnie podejmowanym w dyskursie. Niektóre z nich są na tyle kontrowersyjne, iż należy je w zupełności odrzucić, inne, poddane krytycznej analizie, mogą posłużyć się ocenie, czy ewolucja praw człowieka przebiega w pożądanym kierunku. Niemniej warto wiedzieć o istnieniu zarówno jednych, jak i drugich poglądów w celu budowania merytorycznej debaty o kształcie tej idei.

Linie krytyczne wobec praw człowieka zostały zaprezentowane m.in. przez P. Bałę oraz A. Wielomskiego, gdzie wyróżniają dwie ich podgrupy (substancjalną oraz akcydentalną)²². Krytycy substancjalni wychodzą od negacji samej idei (substancji) praw człowieka. Krytycy akcydentalni nie przekreślają koncepcji praw człowieka, lecz ich osąd skierowany jest na sposoby realizacji tej idei.

Do substancjalnych krytyk praw człowieka wyżej wspomniani autorzy zaliczają²³: tradycyjną naukę społeczną Kościoła katolickiego, konserwatyzm, marksizm leninizm oraz faszyzm i narodowy socjalizm.

Tradycyjna nauka Kościoła katolickiego jest tu rozumiana jako nauczanie Kościoła do czasów końca pontyfikatu Piusa XII²⁴. Uznają, że nauczanie po Reformach Soboru Watykańskiego II²⁵ „uległo dezintegracji i zostało zastąpione w wielu kwestiach, także oceny praw człowieka nową nauką”²⁶. W kontekście krytyki praw człowieka, to idea tolerancji religijnej jako uniwersalne prawo człowieka była odrzucana przez Piusa XII, który twierdził, że te kwestie powinno regulować prawo krajowe²⁷. Dziełem potępiającym wiele norm, uznających je za „błędy”, wynikających z praw człowieka był *Syllabus Errorum*²⁸ papieża

²¹ *Ibidem*, s. 112.

²² P. Bała, A. Wielomski, *op. cit.*, s. 125-126.

²³ *Ibidem*, s. 161.

²⁴ Pius XII - właśc. Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli; ur. 2 marca 1876 r. w Rzymie, zm. 8 października 1958 r. w Castel Gandolfo. Papież w latach 1939-1958. (F.J. Coppa, *Pius XII*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Pius-XII> dostęp: 12.09.2022). Tamże.

²⁵ Sobór Watykański II - trwał w latach 1962-65; był dwudziestym pierwszym soborem powszechnym, odbywającym się w Bazylice św. Piotra w Watykanie. *Sobór Watykański II*, w: *Encyklopedia Powszechna PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Sobor-Watykanski-II;3977050.html> (dostęp: 14.09.2022).

²⁶ P. Bała, A. Wielomski, *op. cit.*, s. 161-162.

²⁷ *Ibidem*, s. 162.

²⁸ *Syllabus Errorum* - (z łac. *spis błędów*) – dokument wydany przez papieża Piusa IX w 1864 roku jako dodatek do encykliki *Quanta cura*. Papież potępiał w nim m.in. koncepty wolności religijnej, jak również nacjonalizm, czy indywidualistyczny liberalizm itp. J. Barzun, *history of Europe*, w: *Encyclopedia Britannica*,

Piusa IX²⁹. Przytoczmy kilka punktów z tego dokumentu: „15. Każdy człowiek ma swobodę wyboru i wyznawania religii, którą przy pomocy światła rozumu uzna za prawdziwą.”³⁰, „16. Ludzie mogą znaleźć drogę do wiecznego zbawienia i osiągnąć to wieczne zbawienie przez praktykowanie jakiegokolwiek religii.”³¹ Przytoczone poglądy Pius IX uważa za błędy, zatem wyłania się z nich obraz krytycznej refleksji dotyczącej prawa człowieka, jakim jest wolność wyznania. Linia sporu pomiędzy tradycyjną nauką Kościoła a koncepcjami prawnoczułowieczymi rysuje się na tle rozumienia podmiotu prawa. Podmiotem tym dla myślicieli skupionych na prawach człowieka jest sam człowiek, natomiast dla apologetów Kościoła jest nim Bóg, z czego wynika obowiązek oddawania Mu hołdu³². Zgodnie z teoriami praw człowieka - człowiek ma naturalny katalog uprawnień, który wynika z samego faktu należenia do gatunku ludzkiego oraz posiadania wrodzonej godności. *Implicite* zakłada się więc, iż jest on istotą racjonalną oraz dobrą, tworzącą dobrowolnie społeczeństwo, w celu zagwarantowania swoich uprawnień³³. Sensem życia człowieka jest wolność, dzięki której można osiągnąć jednostkowe szczęście³⁴. W konflikcie z takim podejściem jest nauka Kościoła, zgodnie z którą wolna wola i wolność wyboru, które poprzez skażenie człowieka grzechem pierwotnym, mogą prowadzić do wyboru zła. Człowiek, który targany jest namiętnościami winien podporządkować je rozumowi i wybrać dobro. Kłóci się to z koncepcją wolnego wyboru reprezentowaną przez zwolenników praw człowieka, ponieważ w celu wybrania dobra, człowiek musi samoograniczyć możliwość wolnego wyboru i podporządkować się prawom boskim.

Drugą perspektywą wywodzącą się z substancjalnej krytyki praw człowieka jest perspektywa konserwatywna. Nie budzi ona o tyle zdziwienia, o ile zdamy sobie sprawę ze sprzeciwu tego nurtu wobec Wielkiej Rewolucji Francuskiej, która ogłosiła proklamację Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela³⁵. Konserwatyści często występowali przeciwko

<https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe/The-emergence-of-the-industrial-state#ref311233> (dostęp: 12.09.2022).

²⁹ Pius IX - Giovanni Maria Mastai Feretti; ur. 13 maja 1792 r. w Senigallii, zm. 7 lutego 1878 r. w Rzymie. Włoski duchowny rzymskokatolicki, tercjarz franciszkański, biskup Imoli w latach 1832–1846; papież w okresie od 16 czerwca 1846 do 7 lutego 1878. I. F. Burton, *Pius IX*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Pius-IX> (dostęp: 12.09.2022).

³⁰ *Syllabus papieża Piusa IX ogłoszony 8 XII 1864 r.*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pius_ix/inne/syllabus_08121864 (dostęp: 12.09.2022).

³¹ *Ibidem*.

³² P. Bała, A. Wielomski, *op. cit.*, s. 168.

³³ *Ibidem*, s. 164.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela - programowy dokument rewolucji francuskiej 1789–99, uchwalony 26 VIII 1789 przez Konstytuante na wniosek M.J. La Fayette'a; Deklaracja praw człowieka i obywatela głosiła zasady równości wobec prawa, suwerenności narodów, podziału władz, niedopuszczalności oskarżenia i aresztowania poza wypadkami określonymi ustawą, wolności wyznania i słowa, żądała zgody obywateli na

hasłom rewolucji francuskiej, jak np. Joseph de Maistre³⁶, który w opozycji do haseł równości, wolności i braterstwa proponował „sojusz Tronu i ołtarza”³⁷. Pod tym hasłem krył się program przywrócenia we Francji monarchii absolutnej. Można rzecz, iż konserwatyzm jest „antytezą wszystkich generacji rozwojowych praw człowieka.”³⁸ Odrzuca on bowiem równość pomiędzy ludźmi, jak również często występuje przeciwko demokracji, negując jej podstawy, takie jak: powszechne prawa wyborcze, wolność religijna, tudzież odrzuca postulaty zawierania małżeństw przez osoby homoseksualne oraz adopcje przez takie pary dzieci. Można wskazać dwie pozycje, z których wywodzi się konserwatywna krytyka praw człowieka – religijno-metafizyczne oraz historyczne³⁹. Pierwsze z nich związane są z tradycjonalizmem, który czerpie wiele z nauki Kościoła. Człowiek zdeterminowany jest do życia we wspólnocie przestrzegającej Bożych praw pod auspicjami króla, papieża oraz innych autorytetów na niższych szczeblach hierarchicznej „drabiny”. Jest to nie do pogodzenia z koncepcją praw człowieka, bowiem zgodnie z nią jednostce nadawane są prawa, które pozwalają jej wyalienować się od hierarchicznej wspólnoty, niszcząc ją i czyniąc wszystkie jednostki wolnymi i równymi. Stawia to prawa człowieka jako ideologię buntu⁴⁰ – przeciwko społecznemu porządkowi, a nawet przeciwko woli Bożej.

Trzecie pole krytyki przedstawia grupa ideologii totalitarnych⁴¹ (marksizm-leninizm, faszyzm, narodowy socjalizm). Reprezentanci nazizmu i faszyzmu wprost nie wypowiedzieli się konkretnie o prawach człowieka z tego prostego powodu, iż były one dopiero reakcją na zbrodnie nazistowskie. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka była uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dopiero w 1948 r. Pomimo to jednak można na podstawie innych przesłanek wywodzić wrogość tych systemów wobec norm składających się na prawa człowieka. Przede wszystkim oba te nurty głosiły hasła antydemokratyczne,

wprowadzenie podatków; ogłaszała prawo własności, jako nienaruszalne i święte; uznawała katalog przyjętych przez nią praw za wynikający z prawa natury; Deklaracja praw człowieka i obywatela dała początek pojęciu podmiotowych praw publicznych, jej postanowienia były zamieszczane w późniejszych konstytucjach francuskich i stały się wzorem dla konstytucji innych państw. *Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela*, w: *Encyklopedia Powszechna PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Deklaracja-praw-czlowieka-i-obywatela;3891432.html> (dostęp: 13.09.2022).

³⁶ Joseph de Maistre - ur. 1 kwietnia 1753 r. w Chambéry we Francji, zm. 26 lutego 1821 r. w Turynie w ówczesnym Królestwie Sardynii (we Włoszech). Francuski dyplomata, jeden z najwybitniejszych francuskich konserwatywnych pisarzy politycznych w czasach rewolucji francuskiej. *Joseph de Maistre*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Joseph-de-Maistre> (dostęp: 13.09.2022).

³⁷T. Ball, *conservatism*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/conservatism/Intellectual-roots-of-conservatism> (dostęp: 13.09.2022).

³⁸ P. Bała, A. Wielomski, *op. cit.*, s. 169.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 170.

⁴¹ Zob. *totalitarianism*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/totalitarianism> (dostęp: 13.09.2022).

antyparlamentarne, sprzeciwiały się rządowi prawa, zarówno w faszystowskich Włoszech, jak i nazistowskich Niemczech wykorzystywano koncepcje rasistowskie prowadzące do prześladowań na tle rasowym (zwłaszcza zaś w Niemczech silne były postawy antysemitowskie⁴²). Komunizm natomiast już zetknął się z prawami człowieka bezpośrednio, odrzucił on zachodnią wizję tej koncepcji operował jedynie konstrukcją praw obywatelskich, które miały swoje źródło w prawie stanowionym przez państwo oraz podkreślał wyższość praw socjalnych nad wolnościami indywidualnymi⁴³.

Fundamentalne różnice pomiędzy totalitarnym systemem sprawowania rządów a systemami respektującymi prawa człowieka występują w pojmowaniu praw jednostki. System praw człowieka skupia się na podkreśleniu znaczenia tych praw, podczas gdy w centrum zainteresowania totalitaryzmów jest wszechwładza oraz totalna kontrola nad każdym indywidualnym. Totalitarne ustroje państwowe stoją w sprzeczności z prawami człowieka nie tylko dlatego, iż do ich instrumentarium sprawowania władzy należy terror i wszechogarniająca kontrola, ale również dlatego, że sprzeciwiają się jednolitości rodzaju ludzkiego, a mianowicie stoją one przeciwko wrogom rasowym i klasowym⁴⁴. Zwłaszcza w kontekście wrogów rasowych przykładem są ustawy norymberskie⁴⁵, które wskazywały, kto był pełnoprawnym obywatelem Rzeszy (czyli człowiekiem), a kto Żydem lub Cyganem (nie-człowiekiem).

Drugą podgrupą są tzw. krytyki akcydentalne. Zwolennicy tych teorii nie negują samej idei praw człowieka, a jedynie kwestionują poszczególne generacje tych praw, podkreślając znaczenie innych. Można je więc traktować jako głosy „słabsze” w porównaniu do krytyk substancjalnych, czyli „mocniejszych”.

Do tej podgrupy należy doktryna socjaldemokratyczna. Jej reprezentanci mocno podkreślają idee socjalnych praw człowieka. Wskazują, iż koncepty teoretyczne równości wszystkich ludzi odbiegają od praktyki, uwypuklając faktyczne nierówności ekonomiczne systemu rynkowego. Kształt praw człowieka w tej doktrynie jest powiązany z tzw. *welfare state*⁴⁶, czyli państwem dobrobytu, a przyjęcie tej koncepcji wiązało się z koniecznością

⁴² Zob. M. Berenbaum, *anti-Semitism*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/anti-Semitism/Nazi-anti-Semitism-and-the-Holocaust> (dostęp: 13.09.2022).

⁴³ P. Bała, A. Wielomski *op. cit.*, s. 177.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 180.

⁴⁵ Ustawy norymberskie - zbiorcza nazwa na uchwalone przez Reichstag w 1935 r. ustawy rasistowskie - ustawę o obywatelstwie Rzeszy, ustawę o ochronie krwi niemieckiej i niemieckiej czci oraz ustawę o barwach i fładze Rzeszy, a także wydane w tym samym roku przez Adolfa Hitlera pierwsze rozporządzenie wykonawcze do ustawy o obywatelstwie Rzeszy. *Norymberskie ustawy*, w: *Encyklopedia powszechna PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/norymberskie-ustawy;3948380.html> (dostęp: 14.09.2022).

⁴⁶ Państwo dobrobytu - z ang. *welfare state*; koncepcja, w której państwo jest odpowiedzialne za bezpieczeństwo oraz dobrobyt swoich obywateli. Państwo miało za zadanie budować system zabezpieczeń socjalnych, a w tym

stworzenia praw o charakterze socjalno-rozszczeniowym⁴⁷. Genezą powstania tych praw było „porozumienie” pracy zawarte z kapitałem⁴⁸. Oznaczało to zapewnienie masom praw wyborczych, reformy systemów bezpieczeństwa socjalnego, wolność zrzeszania się w związki zawodowe dla robotników, a wolność zaczęto definiować jako realne zapewnienie przez państwo bezpieczeństwa, względnej równości, dostępu do ochrony zdrowia itp.

Podobnie do socjaldemokratów w odniesieniu do praw człowieka myśleli komunitaryści⁴⁹ w tym znaczeniu, iż byli bliżsi negowaniu praw wolnościowych i ustanawianiu praw pozytywnych. W swoim antyindywidualizmie odwoływali się do wspólnoty, która zapewni im poczucie bezpieczeństwa. Prawa osobiste są zbyt przepełnione indywidualizmem, dlatego akcent należy kłaść na prawa kolektywne (również socjalne), które utwierdzają jednostkę w poczuciu oparcia we wspólnocie.

W ton krytyki akcydentalnej wchodzi posoborowa katolicka nauka społeczna. Podobnie jak wyżej wspomniane doktryny głosi wspólnotowy charakter człowieka, łącząc go z krytycyzmem wobec liberalizmu światopoglądowego. Wraz z Soborem Watykańskim II zmieniło się podejście Kościoła do nauczania objawiające się porzuceniem walki o ustanowienie prymatu prawdy w społeczeństwie i jej instytucjonalizacji. Kościół powinien zaakceptować istnienie państwa laickiego oraz demokrację, która była odbierana jako zlaicyzowana forma chrześcijaństwa, od której należało odłączyć liberalizm ideologiczny⁵⁰. Sobór zatem uznał, iż sednem demokracji liberalnej jest uznanie przyrodzonych praw człowieka, które stają ponad prawem pozytywnym. Dzięki tym prawom człowiek na podstawie rozumu sam odkrywa prawdę, zatem w nauczaniu soborowym odrzucony zostaje pogląd na niemożność człowieka odkrycia prawdy ze względu na jego skażoną grzechem pierworodnym naturę. Na gruncie polityki wizja ochrony praw człowieka wyrażona została w jednym z dokumentów soborowych - Deklaracji o wolności religijnej *Dignitas Humanae*, w której wprost jest mowa, że „Strzeżenie i wspieranie nienaruszalnych praw człowieka jest istotnym

celu musiało zwiększyć swoją aktywność w stymulowaniu procesów gospodarczych. Rządy realizujące tę doktrynę odchodziły od gospodarek wolnorynkowych w kierunku interwencjonizmu państwowego. K. Chojnicka, H. Olszewski, *Historia doktryn politycznych i prawnych. Podręcznik akademicki*, Poznań 2004, s. 330.

⁴⁷ P. Bała, A. Wielomski, *op. cit.*, s. 190.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Komunitaryzm - teoria, która podkreślała społeczną rolę wspólnoty, od której człowiek nie może się wyabstrahować; w poszukiwaniu właściwej formy wspólnoty, która byłaby niezależna od państwa, komunitaryści zwracają się w stronę społeczeństwa obywatelskiego, które jako wspólnota jest dla jednostki źródłem tożsamości, zapewnia jej bezpieczeństwo, prowadzi do wspólnego dobra oraz pobudza aktywność na forum, na którym prowadzone są dyskusje w celu odnalezienia sposobu na jak najlepszą realizację dobra wspólnego. K. Chojnicka, H. Olszewski, *op. cit.*, s. 377.

⁵⁰ P. Bała, A. Wielomski, *op. cit.*, s. 195.

obowiązkiem każdej władzy państwowej”⁵¹. Ponadto podkreśla się tam prawo do wolności religijnej - „Obecny Sobór Watykański oświadcza, iż osoba ludzka ma prawo do wolności religijnej.”⁵² Także w nauczaniu Jana Pawła II można odnaleźć oscylację wokół solidaryzmu i indywidualizmu w odbieraniu praw człowieka⁵³. Podkreślał zwłaszcza rolę prawa do pokoju (prawo III generacji) jako warunkujące pokonanie zła przez dobro⁵⁴. Kościół skupiał się również na promocji praw socjalnych - w encyklice *Quadragesimo Anno* Pius XI⁵⁵ krytykował istniejące stosunki kapitalistyczne i promował koncepcje korporacyjnego społeczeństwa⁵⁶. Konkludując, Kościół, pomimo że nie neguje w sposób absolutny żadnej z generacji praw człowieka, to często jednak zajmuje stanowisko wobec ich zakresu (podmiotowego jak i przedmiotowego), zwłaszcza wypowiadając się w kwestii fundamentalnego prawa, jakim jest prawo do życia⁵⁷. Kościół nie tylko podkreśla prawo do życia każdej istoty od poczęcia aż do śmierci⁵⁸, ale również potrzebę ochrony małżeństwa (małżeństwo jako forma zbawienia siebie oraz innych⁵⁹), krytykuje karę śmierci⁶⁰. W związku z tym Kościół potępia np. tę falę praw człowieka, która nadaje m.in. homoseksualistom takie same prawa do zawierania małżeństw, czy adopcji dzieci jak osobom heteroseksualnym.

Ostatnią grupę poglądów akcydentalnej krytyki praw człowieka reprezentuje myśl oraz praktyka polityczna tzw. mniejszości⁶¹. Wskażmy np. mniejszości seksualne, które podkreślają pewne przeszkody natury praktycznej. Teoretyczna równość względem prawa nie jest wystarczająca, a grupy te domagają się uznania swoich preferencji za ich wolności osobiste. Mniejszością, zarówno w czasach nowożytnych, jak i współcześnie pozostają libertarianie⁶²

⁵¹ *Deklaracja o wolności religijnej „Dignitas Humanae”*, <http://ptm.rel.pl/czytelnia/dokumenty/dokumenty-45-soborowe/sobor-watykanski-ii/168-deklaracja-o-wolnosci-religijnej-dignitatis-humanae.html> (dostęp: 15.09.2022).

⁵² *Ibidem*.

⁵³ P. Bała, A. Wielomski, *op. cit.*, s. 198.

⁵⁴ *Orędzie Ojca Świętego Jana Pawła II na światowy dzień pokoju 1 stycznia 2005 r.*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_20041216_xxxviii-world-day-for-peace.html (dostęp: 15.09.2022).

⁵⁵ Pius XI - właśc. Ambrogio Damiano Achille Ratti; ur. 31 maja 1857 r. w Desio (we Włoszech), zm. 10 lutego 1939 r. w Rzymie; papież w latach 1922-1939., *Pius XI*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Pius-XI> (dostęp: 19.09.2022).

⁵⁶ P. Bała, A. Wielomski, *op. cit.*, s. 199.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 200.

⁵⁸ Por. KKK 2270, <http://www.katechizm.opoka.org.pl/rkkkIII-2-2.htm> (dostęp: 16.09.2022).

⁵⁹ Por. KKK 1534, *Ibidem*.

⁶⁰ Por. KKK 2267, *Ibidem*.

⁶¹ P. Bała, A. Wielomski, *op. cit.*, s. 201.

⁶² Libertarianizm - odłam współczesnego liberalizmu, który na piedestał stawiał wolność indywidualną jednostki jako niezbywalne prawo do dysponowania sobą (tzw. samoposiadanie), prawo do własności prywatnej, wolność od przymusu państwowego (również moralnego czy światopoglądowego), podkreślający zasady gospodarki wolnorynkowej jako najlepszego systemu gospodarczego, który jest oparciem dla wolności politycznej oraz krytykujący interwencjonizm państwowy. *Libertarianizm*, w: *Encyklopedia Powszechna PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/libertarianizm;3932258.html> (dostęp: 19.09.2022).

jako ruch polityczny. Jako swój *modus operandi* libertarianie obrali krytykę odejścia przez państwa od idei nocnego stróża na rzecz koncepcji *welfare state* oraz interwencjonizmu państwowego. Negują prawa człowieka II generacji (prawa socjalne), czyli prawa zakładające pozytywną (czynną) działalność państwa w celu poprawienia kondycji materialnej niektórych jednostek (z czego cenę za tę pomoc płacą wszyscy, bowiem wynika to z przerzucenia kosztów utrzymania części osób na całe społeczeństwo). Niechęć wobec praw socjalnych wynika z prymarnych przekonań libertarian o wolności od przymusu, własności prywatnej jako jednej z naczelnych zasad rozwoju cywilizacji, swobody umów itp. Prawa jednych ludzi kończą się tam, gdzie zaczynają się prawa innych ludzi, stąd wymiar niezbywalnych praw człowieka ma charakter wybitnie indywidualistyczny.

Wyżej zreferowane poglądy dotyczyły już wypracowanych (lub nadal jeszcze częściowo kształtujących się, jak III generacja) generacji praw człowieka, warto w tym miejscu przyjrzeć się, co może przynieść przyszłość w rozwoju tego systemu. G. Puppincck sygnalizuje⁶³ możliwość wystąpienia w przyszłości aliansu praw człowieka z transhumanizmem. Twierdzi on, iż nie dość, że transhumanizm nie jest niezgodny z prawami człowieka, to jeszcze jest w nie immanentnie wpisany, mianowicie „jest ich indywidualistycznym i technicznym przedłużeniem, a nawet spełnieniem, ponieważ oferuje tym prawom środki do spełnienia (...) obietnicy powszechnego szczęścia.”⁶⁴ Transhumanizm jest narzędziem postępu, dzięki któremu ludzkość będzie w stanie pokonać własną cielesność, a wola zapanuje nad materią - mówiąc inaczej człowiek ujarzmi swoją niedoskonałą naturę. Max More, współczesny futurolog i filozof opisuje transhumanizm jako zespół przekonań/filozofii („*class of philosophies*”⁶⁵) prowadzących w stronę „postludzka”. Życie po śmierci przestaje być obiektem zainteresowań transhumanizmu, skupiając się na tworzeniu zmian w naturze (przedłużanie życia, zwalczanie chorób, etc.). W manifestie transhumanistycznym (*The Transhumanist Manifesto*) opublikowanym przez Światowe Stowarzyszenie Transhumanistów (*World Transhumanist Association*), które zostało później przemianowane na *Humanity+*, można przeczytać, że każdy powinien mieć zapewnione prawo do genetycznej wolności (*genetic liberty*⁶⁶). Oznacza to, że ludzie powinni mieć prawo do posiadania swojego ciała oraz dowolnego jego kształtowania. Wolność genetyczna wiąże się z wolnością

⁶³ G. Puppincck, *op. cit.*, s. 201.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 203.

⁶⁵ M. More, *Transhumanism. Towards a Futurist Philosophy*, <https://www.ildodopensiero.it/wp-content/uploads/2019/03/max-more-transhumanism-towards-a-futurist-philosophy.pdf> (dostęp: 19.09.2022).

⁶⁶ *The Transhumanist Manifesto*, <https://www.humanityplus.org/the-transhumanist-manifesto> (dostęp: 19.09.2022).

morfologiczną, czyli prawem do modyfikowania i wzmacniania swojego ciała, jak również prawem do wolności od bycia zmuszonym do jego modyfikacji i ulepszenia.

Zwrot w kierunku transhumanizmu może prowadzić do powrotu eugeniki⁶⁷, objawiającej się zwłaszcza w kontrolowaniu prokreacji (aborcja, diagnostyka preimplantacyjna⁶⁸). Już obecnie według WHO średnio corocznie dokonywanych jest ok. 73 milionów aborcji na świecie⁶⁹. W Europie tzw. „aborcja na życzenie” legalna jest m.in. w Niemczech, Czechach, Holandii, Austrii, na Węgrzech itd.⁷⁰ Taka praktyka może w przyszłości prowadzić do osławiania się z myślą eugeniczną nie tylko w Europie, ale i na świecie oraz stosowanie jej w celu wyeliminowania niedoskonałości z ludzkiego życia. Podobnie rzecz ma się z *in vitro*, które doprowadzić może do tendencji eugenistycznych, poprzez wybieranie „najlepszych” zarodków do zapłodnienia. Przesłanki eugeniczne do posiadania zdrowego dziecka w wyniku sztucznej prokreacji zostały spetryfikowane jako prawo jednostki. Wynika to z orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (sprawa Costa i Pavan przeciwko Włochom) - „W rezultacie pragnienie skarżących splodzenia dziecka, które nie byłoby dotknięte chorobą genetyczną, której są zdrowymi nosicielami i sięgnięcia w tym celu do prokreacji medycznie wspomaganą oraz diagnozy genetycznej zarodka było objęte na podstawie art. 8. Wybór taki stanowił bowiem formę przejawu ich życia prywatnego i rodzinnego”⁷¹. Widać z niego, iż wspomniane wyżej przesłanki zostały przez ETPCz uznane, jako podlegające ochronie na mocy poszanowania prawa do życia prywatnego i rodzinnego. Przejawem dążności transhumanistycznych we współczesnych prawach człowieka może być transseksualizm⁷², który wiąże się z „wolnością morfologiczną”⁷³ (wolność cielesna). Jeżeli bowiem transseksualizm uznamy za „normalny” zabieg, to następnie należałoby przyjąć, iż jednostka nie jest zdeterminowana biologicznie przez własną płęć, w związku z czym może

⁶⁷ Eugenika - zbiór poglądów oraz metod mających za cel poprawienie kondycji rodzaju ludzkiego. Eugenika dąży do utrwalenia dodatnich cech dziedzicznych z jednoczesną eliminacją cech ujemnych. Termin ten został wprowadzony przez F. Galtona w 1869 r. *Eugenika*, w: *Encyklopedia Powszechna PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/eugenika;3899033.html> (dostęp: 20.09.2022). G. Puppinc, *op. cit.*, s. 209-212. Zob. M. Gawin, K. Uzarczyk (red.), *Eugenika Biopolityka Państwo*, Warszawa 2011.

⁶⁸ Diagnostyka preimplantacyjna - metoda polegająca na wybieraniu spośród zarodków tych, które nie mają defektów genetycznych w celu ich implantacji. M.R. Davidson, *preimplantation genetic diagnosis*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/science/preimplantation-genetic-diagnosis> (dostęp: 20.09.2022).

⁶⁹ *Abortion*, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/abortion> (dostęp: 20.09.2022).

⁷⁰ Por. *The World's Abortion Laws*, <https://reproductiverights.org/maps/worlds-abortion-laws/?category%5B1352%5D=1352> (dostęp: 20.09.2022).

⁷¹ *Costa i Pavan przeciwko Włochom [orzeczenie - 28 sierpnia 2012 r., Izba (Sekcja II), skarga nr 5427/10]*, https://www.hfhr.pl/wpcontent/uploads/2016/02/Omowienie_orzeczenia_Costa_i_Pavan_przeciwko_Wlochom.pdf (dostęp: 21.09.2022).

⁷² G. Puppinc, *op. cit.*, s. 220.

⁷³ *Ibidem*.

odseparować swoją tożsamość poza własne ciało. Oddzielając w ten sposób umysł od ciała otwiera się drogę do transhumanizmu, bowiem jeżeli ten zabieg jest czymś normalnym, to i inne ingerencje będą uznane za naturalne⁷⁴.

Sojusz praw człowieka z najnowszymi technologiami, pozwalającymi osiągać ciągły postęp, pomimo niewątpliwej przydatności, jaką może oferować, powinien być oceniany powściągliwie. Tendencje transhumanistyczne z czasem mogą przybierać na sile, odcinając człowieka od swojej natury oraz Boga, redefiniując człowieka w kierunku materialistycznym⁷⁵, odrzucając jego przyrodzone wady i słabości oraz kreując człowieka nowego, fizycznie kierującego się ku doskonałości, lecz tracącego drogę do człowieczeństwa.

4. Podsumowanie

Prawa człowieka są konstruktem, który służy realizacji i ochronie podstawowych praw każdej osoby. Pomimo niejednoznaczności tego pojęcia oraz różnych interpretacji, zakorzenione w godności ludzkiej, stanowią katalog niezbywalnych praw, których przestrzeganie we współczesnym świecie stanowi probierz bycia państwem demokratycznym, „cywilizowanym”. Niezaprzeczalne zalety wynikające z przyjętego paradygmatu obowiązywania tych praw w świecie zachodnim objawiające się przede wszystkim w realnych możliwościach dochodzenia obrony swoich praw, czy to przed sądami krajowymi, czy przed trybunałami międzynarodowymi nie mogą pozwolić na wyłączenie z dyskursu głosów krytycznych wobec tej koncepcji. Część z nich z oczywistych powodów jest moralnie niedopuszczalna (jak np. krytyka praw człowieka z perspektyw totalitarnych, wyróżnionych przez A. Wielomskiego oraz P. Bałę w podgrupie krytyk substancjalnych), lecz inne jak np. krytykę z pozycji katolickiej nauki społecznej warto jest analizować w celu ewentualnych korekcji i poprawy przyszłych kierunków rozwoju tej doktryny. Zwracanie uwagi na poglądy krytyczne jest ważne również z perspektywy zagrożeń, jakie nieść może przyszłość. Nie należy bagatelizować głosów ostrzegających przed niebezpiecznymi drogami rozwoju koncepcji praw człowieka, aby nie zostały instrumentalnie wykorzystane w celu budowy Nowego Wspaniałego Świata, sprzeniewierzając się przy tym idei człowieczeństwa w nich wyrażonej.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 221.

⁷⁵ Materializm - stanowisko filozoficzne głoszące, że materia jest jedynym istniejącym bytem, a wszelkie przejawy rzeczywistości (myśli, świadomość itp.) są do niej redukowalne. *Materializm*, w: *Encyklopedia Powszechna PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/materializm;3938572.html> (dostęp: 21.09.2022).

Bibliografia

Akty prawne:

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz. U. UE. C. z 2007 r. Nr 303, str. 1 z późn. zm.), <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=DE> (dostęp: 26.09.2022).

Konstytucja Republiki Federalnej Niemiec z dnia 23 maja 1949 r., <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/niemcy.html> (dostęp: 25.09.2022).

Konstytucja Republiki Francuskiej z dnia 4 października 1958 r., <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/francja.html> (dostęp: 25.09.2022).

Konstytucja Federacji Rosyjskiej z dnia 12 grudnia 1993 r., <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/rosja-spis.html> (dostęp: 25.09.2022).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.), <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (dostęp: 26.09.2022).

Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 z późn. zm.), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19911200526/T/D19910526L.pdf> (dostęp: 26.09.2022).

Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz. U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71), <https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Konwencja-Likwidacja-dyskryminacji-kobiet.pdf> (dostęp: 26.09.2022).

Międzynarodowa Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r. (Dz. U. z 1969 r. Nr 25, poz. 187).

Orzeczenia sądów:

Costa i Pavan przeciwko Włochom [orzeczenie - 28 sierpnia 2012 r., Izba (Sekcja II), skarga nr 5427/10],

https://www.hfhr.pl/wpcontent/uploads/2016/02/Omowienie_orzeczenia_Costa_i_Pavan_przeciwko_Wlochom.pdf (dostęp: 21.09.2022). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19911200526/T/D19910526L.pdf> (dostęp: 26.09.2022).

Literatura przedmiotu:

Bała P., Wielomski A., *Prawa człowieka i ich krytyka. Przyczynek do studiów o ideologii czasów ponowoczesnych*. Warszawa 2016.

Bator A. (red.), *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*, Warszawa 2016.

Brzozowski W., Krzywoń A., Wiącek M., *Prawa człowieka*, Warszawa 2019.

Chojnicka K., Olszewski H., *Historia doktryn politycznych i prawnych. Podręcznik akademicki*, Poznań 2004.

Dembour M. B., *What Are Human Rights? Four Schools of Thought*, „Human Rights Quarterly” 2010, t. 32, nr 1, s. 1-20.

Gawin M., Uzarczyk K. (red.), *Eugenika Biopolityka Państwo*, Warszawa 2011.

Plis J., *Wprowadzenie do problematyki koncepcji praw człowieka trzeciej generacji Karela Vasaka*, „Ius et Administratio”, 2014, nr 1.

Puppinc G., *Degeneracja praw człowieka*, Kraków 2021.

Stępiak K., *Koncepcja jurydyzacji czwartej generacji praw człowieka w międzynarodowym systemie ochrony*, „Przegląd Sejmowy”, 2019, nr 2 (151). *The World's Abortion Laws*, <https://reproductiverights.org/maps/worlds-abortion-laws/?category%5B1352%5D=1352> (dostęp: 20.09.2022).

Źródła internetowe:

Abortion, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/abortion> (dostęp: 20.09.2022).

Ball T., *conservatism*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/conservatism/Intellectual-roots-of-conservatism> (dostęp: 13.09.2022).

Barzun J., *history of Europe*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe/The-emergence-of-the-industrial-state#ref311233> (dostęp: 12.09.2022).

Berenbaum M., *anti-Semitism*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/anti-Semitism/Nazi-anti-Semitism-and-the-Holocaust> (dostęp: 13.09.2022).

Burton I. F., *Pius IX*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Pius-IX> (dostęp: 12.09.2022).

Coppa F. J., *Pius XII*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Pius-XII> (dostęp: 12.09.2022).

Davidson M. R., *preimplantation genetic diagnosis*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/science/preimplantation-genetic-diagnosis> (dostęp: 20.09.2022).

Deklaracja o wolności religijnej, „*Dignitas Humanae*”, <http://ptm.rel.pl/czytelnia/dokumenty/dokumenty-45-soborowe/sobor-watykanski-ii/168-deklaracja-o-wolnosci-religijnej-dignitatis-humanae.html> (dostęp: 15.09.2022).

Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela, w: *Encyklopedia Powszechna PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Deklaracja-praw-czlowieka-i-obywatela;3891432.html> (dostęp: 13.09.2022).

Eugenika, w: *Encyklopedia Powszechna PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/eugenika;3899033.html> (dostęp: 20.09.2022).

Hays S. A., *transhumanism*, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/transhumanism> (dostęp: 19.09.2022).

Joseph de Maistre, w: *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Joseph-de-Maistre> (dostęp: 13.09.2022).

Katechizm Kościoła Katolickiego, <http://www.katechizm.opoka.org.pl/rkkkIII-2-2.htm> (dostęp: 16.09.2022).

Libertarianizm, w: *Encyklopedia Powszechna PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/libertarianizm;3932258.html> (dostęp: 19.09.2022).

Materializm, w: *Encyklopedia Powszechna PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/materializm;3938572.html> (dostęp: 21.09.2022).

More M., *Transhumanism. Towards a Futurist Philosophy*, <https://www.ildodopensiero.it/wp-content/uploads/2019/03/max-more-transhumanism-towards-a-futurist-philosophy.pdf> (dostęp: 19.09.2022).

Norymberskie ustawy, w: *Encyklopedia powszechna PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/norymberskie-ustawy;3948380.html> (dostęp: 14.09.2022).

Orędzie Ojca Świętego Jana Pawła II na światowy dzień pokoju 1 stycznia 2005 r., https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_20041216_xxxviii-world-day-for-peace.html (dostęp: 15.09.2022).

Pius XI, [w:] *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Pius-XI> (dostęp: 19.09.2022).

Sobór Watykański II, [w:] *Encyklopedia Powszechna PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Sobor-Watykanski-II;3977050.html> (dostęp: 14.09.2022).

Syllabus papieża Piusa IX ogłoszony 8 XII 1864 r., https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pius_ix/inne/syllabus_08121864 (dostęp: 12.09.2022).

The Transhumanist Manifesto, <https://www.humanityplus.org/the-transhumanist-manifesto> (dostęp: 19.09.2022).

The World's Abortion Laws, <https://reproductiverights.org/maps/worlds-abortion-laws/?category%5B1352%5D=1352> (dostęp: 20.09.2022).

totalitarianism, [w:] *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/totalitarianism> (dostęp: 13.09.2022).

ABSTRAKT

Prawa człowieka można opisać jako zespół praw przysługujących każdemu człowiekowi bez względu na rasę, płeć, wyznanie, przekonania polityczne, itp., które wynikają z jego przyrodzonej i niezbywalnej godności. W doktrynie jednakże samo pojęcie praw człowieka rodzi spory interpretacyjne. Pojawiają się różne metody ich rozumienia – prawnonaturalna, deliberatywna, protestu, dyskursywna. Wyróżnia się także trzy generacje (i czwartą, która jest w trakcie konstytuowania się) praw człowieka. W literaturze krytycznie odnoszącej się do idei praw człowieka wyróżnione zostały dwie podgrupy głosów negatywnych – substancjalne i akcydentalne. Pierwsza z nich zakłada totalną ich negację jako idei, natomiast druga dotyczy jedynie ich reformy lub podkreśla pewne metody ich realizacji. Wskazuje się też związek, w jaki prawa człowieka mogą wejść z transhumanizmem i zagrożenia z tym związane. Słowa kluczowe: prawa człowieka, transhumanizm, prawo międzynarodowe.